

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد اردبیل

گروه علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

رشته: حقوق خصوصی

عنوان

بررسی حق بر محیط زیست در فقه و حقوق خصوصی

استاد راهنما

دکتر ایران سلیمانی

استاد مشاور:

دکتر مریم سید حاتمی

نگارنده

یوسف رحیمیان

تاریخ دفاع ۱۴۰۰/۰۵/۱۰

Islamic Azad university

Ardabil Branch Humanities

Thesis for Finding a Master's

Degree (M.A) Field: Private Law

Title

**Investigation of the right to the environment in jurisprudence and
private law**

Supervisor

Dr. Iran Soleimani

Advisor

Dr. Maryam Seyed Hatami

Writer Yousef Rahimian

تقدیر و تسکین

بر خود وظیفه میدانم که از زحمات خانواده مهربان و عزیزم و همچنین از زحمات و الطاف بی دریغ اساتید فرهیخته و بزرگوارم سرکار خانم دکتر ایران سلیمانی در سمت استاد راهنما که بارها با راهنمایی و ارشادات ارزنده، اینجانب را مورد عنایت خودشان قرار داده اند و با صبر و حوصله اینجانب را در رسیدن به این مهم یاری فرموده اند و همچنین اساتید داور جناب آقای دکتر باسکوه که زحمت داورى پیمان نامه را کشیدند متشکرمی کنم و از خداوند متعال برای ایشان سلامتی و موفقیت روز افزون آرزو مندم.

تقدیم

این پایان نامه را ضمن تشکر و سپاس و در کمال افتخار و امتنان تقدیم می‌نمایم به:

محضر ارزشمنده پدر و مادر عزیزم به خاطر همه تلاش‌های محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده‌اند و با مهربانی چگونگی زیستن را به من آموخته‌اند.

به همسر و فرزند محرابم که در تمام طول نگارش این پایان نامه همراه و به کام من بوده‌اند.

به استادان فرزانه و فرهیخته‌ای که در راه کسب علم و معرفت مراری نمودند.

به آنان که در راه کسب دانش را به ما هدایت نمودند.

به آنان که نفس خیرشان و دعای روح پرورشان بدرقه راهم بود.

پروردگارا به من کمک کن تا بتوانم ادای دین کنم و به خواسته‌های آنان جامه عمل پوشانم.

پروردگارا حسن عاقبت، سلامت و سعادت را برای آنان مقدر نما.

خدایا توفیق خدمتی سرشار از شور و نشاط و همراه و همسوا علم و دانش و پژوهش جهت رشد و شکوفایی ایران کنشال عنایت بفرما.

فهرست مطالب

عنوان.....	صفحه.....
چکیده.....	۱.....
مقدمه.....	۲.....
الف: بیان مسئله.....	۳.....
ب: پیشینه تحقیق.....	۵.....
ت: سوالات تحقیق.....	۷.....
پ: اهداف تحقیق.....	۸.....
ج: فرضیه های تحقیق.....	۸.....
ح: نوآوری تحقیق.....	۸.....
خ: روش تحقیق.....	۹.....
چ: سامان دهی تحقیق.....	۹.....

فصل اول: مفاهیم، اصول، تاریخچه

مبحث اول: مفاهیم.....	۱۱.....
گفتار اول: حق و انواع آن.....	۱۱.....
بند اول: حق.....	۱۱.....
بند دوم: انواع حق.....	۱۱.....
الف: حق قابل اسقاط و حق غیر قابل اسقاط.....	۱۲.....
ب: حق غیر مالی و حق مالی.....	۱۲.....

گفتار دوم: محیط زیست	۱۴
گفتار سوم: فقه	۱۴
گفتار چهارم: حقوق خصوصی	۱۵
گفتار پنجم: حقوق محیط زیست	۱۵
مبحث دوم: اصول حق در محیط زیست	۱۶
گفتار اول: اصل حاکمیت	۱۷
گفتار دوم: اصل همکاری	۱۸
گفتار سوم: اصل حفاظت از محیط زیست	۱۹
گفتار چهارم: اصل اطلاع رسانی	۲۰
گفتار پنجم: اصل جلوگیری (پیشگیری)	۲۲
گفتار ششم: اصل پرداخت توسط آلوده ساز	۲۳
گفتار هفتم: لزوم جبران کامل خسارت به محیط زیست	۲۵
مبحث سوم: تاریخچه حق در محیط زیست	۲۷
گفتار اول: تاریخچه حق در محیط زیست در جهان	۲۷
گفتار دوم: تاریخچه حقوق محیط زیست در ایران	۳۰
مبحث چهارم: نقش سازمانهای مردم نهاد در محیط زیست	۳۲

فصل دوم: حق بر محیط زیست در فقه

مبحث اول: مبانی حق بر محیط زیست در فقه	۳۵
گفتار اول: قرآن (کتاب)	۳۵
گفتار دوم: روایات	۳۷
گفتار سوم: قاعده حق الناس	۳۸

- گفتار چهارم: قاعده اختلال نظام ۳۹
- گفتار پنجم: قاعده لاضرر ۳۹
- گفتار ششم: قاعده عدالت ۴۱
- گفتار هفتم: قاعده (من له العُثم) ۴۲
- گفتار هشتم: مسئولیت انسان درباره آبادانی زمین ۴۳
- مبحث دوم: طرق اعمال حق در محیط زیست ۴۳**
- گفتار اول: احیا اراضی موات و حیازت مباحات ۴۳
- گفتار دوم: حق تحجیر در محیط زیست ۴۴
- گفتار سوم: عقود و قرار دادها در محیط زیست ۴۵
- مبحث سوم: موضوعات حق بر محیط زیست ۴۵**
- گفتار اول: اراضی کشاورزی ۴۵
- گفتار دوم: آبها و چشمه ها ۴۵
- گفتار سوم: طبیعت گردی ۴۶
- گفتار چهارم: معادن ۴۷
- مبحث چهارم: ضمانت اجراء حق بر محیط زیست ۴۷**
- گفتار اول: ایجاد حق مالکیت ۴۷
- بند اول: مطلق بودن مالکیت ۴۷
- بند دوم: انحصاری بودن مالکیت ۴۸
- بند سوم: دائمی بودن مالکیت ۴۸
- گفتار دوم: احترام مال مردم ۴۹
- گفتار سوم: منع اضرار به موجودات دیگر ۵۰

- گفتار چهارم: منع اصراف و تبذیر ۵۰
- مبحث پنجم: زوال حق در محیط زیست ۵۰
- گفتار اول: زوال غیرارادی حق در محیط زیست ۵۰
- بند اول: تلف شدن محیط زیست ۵۱
- بند دوم: فوت مالک ۵۱

فصل سوم: حق بر محیط زیست در حقوق خصوصی

- مبحث اول: مبانی حق بر محیط زیست ۵۴
- گفتار اول: قانون اساسی ۵۴
- گفتار دوم: قانون مدنی ۵۵
- گفتار سوم: قوانین خاص ۵۶
- مبحث دوم: طرق اعمال حق بر محیط زیست ۵۷
- گفتار اول: احیاء و آباد کردن زمین ۵۷
- گفتار دوم: حق تحجیر ۵۸
- گفتار سوم: عقود و قرار دادها در محیط زیست ۵۹
- مبحث سوم: ضمانت اجراء حق بر محیط زیست ۶۰
- گفتار اول: مسئولیت ناشی از خسارت های وارده از سوی اشخاص ۶۱
- مبحث چهارم: سلب حق بر محیط زیست ۶۱
- گفتار اول: حق کلی و حق جزئی ۶۲
- گفتار دوم: امکان اسقاط حق ۶۳
- گفتار سوم: حقوق غیرقابل سلب در ماده ۹۵۹ قانون مدنی ۶۳

- گفتار چهارم: امری یا تکمیلی بودن ماده ۹۵۹ ق. م ۶۴
- گفتار پنجم: امکان سلب حق در قانون مدنی و حدود آن ماده ۹۹۵ ق.م ۶۵
- گفتار ششم: ضمانت اجرای تخلف از قرارداد سلب حق در محیط زیست ۶۶
- مبحث پنجم: سازمان ها و مراجع حامی حق بر محیط زیست ۶۷
- گفتار اول: سازمان حفاظت محیط زیست ۶۷
- گفتار دوم: وزارت نیرو ۶۸
- گفتار سوم: سازمان امور اراضی (جهاد کشاورزی) ۶۹
- گفتار چهارم: سازمان جنگل ها و مراتع و آبخیزداری کشور ۷۰
- گفتار پنجم: اداره کل محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری تهران ۷۱
- گفتار ششم: سازمان بنادر و دریانوردی ۷۳
- مبحث ششم: ضمانت اجرای کیفری حق بر محیط زیست ۷۵
- گفتار اول: جرم تخریب محیط زیست ۷۵
- گفتار دوم: بریدن درختان ۷۶
- گفتار سوم: جرم تصرف عدوانی ۷۶
- گفتار چهارم: جرم صید و شکار غیر قانونی ۷۷
- نتیجه ۷۹
- پیشنهادها ۸۰
- منابع ۸۱
- پیوست ۸۵

چکیده

این پایان نامه با عنوان: «بررسی حق برمحیط زیست در فقه و حقوق خصوصی» می باشد. که هدف از آن تبیین و مطالعه همه جانبه حق برمحیط زیست در فقه و حقوق خصوصی با روش تحلیلی و توصیفی می باشد. یافته های پژوهش حاکی از آن است که: فقها حقوق محیط زیست و حق در محیط زیست را مورد توجه قرارداده اند مبنای حق در محیط زیست در فقه عبارتند از: کتاب، روایات، قاعده حق الناس، قاعده اختلال نظام، قاعده لاضرر، قاعده عدالت، قاعده من له الغم، مسئولیت انسان درباره آبادانی زمین، حق بر محیط زیست می تواند در قالب احیاء زمین و همچنین عقود و قراردادها باشد قانون اساسی و قانون مدنی و سایر قوانین خاص حق در محیط زیست را به رسمیت شناخته اند، و حدود و ثغور آن را مشخص کرده اند حق در محیط زیست می تواند به صورت ارادی یا غیر ارادی زوال پیدا کند. همچنین، طبق حقوق خصوص و قوانین جاری حق در محیط زیست مانند سایر حقوق قابلیت اسقاط را دارد. و می توان با قرارداد های خصوصی محدوده حق در محیط زیست را تعیین کرد.

کلمات کلیدی: حق، محیط زیست، حقوق خصوصی، فقه

مقدمه

محیط زیست از موضوعاتی هست که از همان پیدایش بشر مورد توجه بوده است. محیط زیست طبیعی اولین منزل و محل سکونای انسان ها بوده است. فقه نیز همواره محیط زیست و قواعد و قانون و احکام حاکم بر آن را مورد توجه قرار داده است. از طرفی در محیط زیست یک سری حق و حقوق هایی وجود دارد که این حق هم در حوزه حقوق و هم در حوزه سایر رشته های علوم انسانی و علوم تجربی قابل بحث می باشد.

به طور کلی حقوق را می توان در یک تقسیم بندی به حقوق خصوصی و حقوق عمومی تقسیم کرد حوزه مطالعه حقوق عمومی دولتها هستند اما حوزه حقوق خصوصی روابط اشخاص با همدیگر می باشد. در این پایان نامه حق بر محیط زیست در حقوق خصوصی و فقه مورد بررسی قرار گرفته است.

نویسنده مطالب را در سه قسمت مورد بررسی قرار داده که در فصل اول به بررسی کلیات و تاریخچه و مفاهیم پرداخته است فصل دوم را به بررسی حق در محیط زیست در فقه اختصاص داده است که در این قسمت مطالب فقهی و دیدگاه فقها و آثار حق بر محیط زیست و... مورد بررسی قرار گرفته است در فصل سوم حق بر محیط زیست در حقوق خصوصی مورد مطالعه قرار گرفته است و امکان سلب حق بر محیط زیست از مباحث فصل سوم می باشد که علاوه بر آن نهادها و سازمان هایی که به رعایت حق بر محیط زیست توجه دارند مورد بررسی قرار گرفته است. امیدوارم صاحبان علم کاستی های این پایان نامه را بر من ببخشند.

الف: بیان مسئله

محیط زیست یکی از مباحث نهاد های بین المللی و قوانین داخلی محسوب می شود که هر کشوری برای اعمال حق خود بر محیط زیست دارای اهداف، قوانین و الگوهای استفاده می باشد. همچنین با توجه به همه جانبه بودن فقه، فقه نیز این مباحث را مورد توجه قرار داده است. محیط زیست به همه محیط‌هایی که در آنها زندگی جریان دارد، گفته می‌شود. مجموعه‌ای از عوامل فیزیکی خارجی و موجودات زنده که با هم در کنش هستند، محیط زیست را تشکیل می‌دهند و بر رشد و نمو و رفتار موجودات تأثیر مستقیم و غیر مستقیم دارند. (معین، ۱۳۹۰؛ ۸۷۰)

حق درمعانی زیر بکار می رود:

الف) اموری که درقانون پیش بینی شده است اگر افراد مجاز باشند که به قصدخود برخی از آنها را تغییر دهنداین امور قابل تغییر را حق نامیده اند.

ب) همچنین حق نوعی از مال است و در این صورت درمقابل عین، منفعت، دین، انتفاع، بکار می رود (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۲؛ ۲۱۶)

مشهور فقهای امامیه برای حق در مقایسه با حکم سه ویژگی را برشمرده اند :

۱. اسقاط پذیری حق

۲. نقل پذیری حق

۳. انتقال پذیری حق. برخی استادان ویژگی چهارمی را با عنوان امکان تعهد به سلب حق نیز اضافه نموده اند(فروغی، ۱۳۹۱؛ ۳)

حق صورت های مختلف می تواند داشته باشد و می تواند به انواع مختلف تقسیم شود. (کاتوزیان، ۱۳۹۲؛ ۱۰۹) استفاده از حق و اعمال آن در طبیعت از سوی همه جانداران قابل طرح است.

جنبه مادی حق قابل لمس است و می توان آن را مشاهده کرد(کاتوزیان، ۱۳۹۳؛ ۷۸) بنابراین اعمال مادی حق بر محیط زیست همان حقوقی هستند که در محیط زیست و در ارتباط با اجسام در محیط زیست وجود دارد.

محیط زیست موهبتی است خدایی که استفاده مفید از آن و حفاظت و سالم نگاه داشتن آن خواهد توانست تأثیرات بسیار مثبتی در زندگی انسان داشته باشد. بر اساس اصولی مانند اصله الجواز و اصله الاباحه استفاده از

محیط زیست اجازه داده شده است و از آنجا که استفاده مفید از آن باعث ایجاد نشاط و طراوت روحی و جسمی و انجام بهتر وظایف دینی، شغلی و اجتماعی می شود؛ این نوع استفاده، برتری دارد و در صورتی که استفاده از محیط زیست باعث حفظ یا بازیافت سلامتی شود؛ می توان حکم مستحب یا حتی وجوب جهت استفاده از محیط زیست را فراهم کرد. راه کار عملی اسلام را در حفاظت از محیط زیست، می توان در بخش احیای موات یافت که در آن اسلام آن چنان به احیا و زنده کردن محیط زیست اهمیت داده است که حتی برای احیاکننده امتیاز مالکیت را به رسمیت شماخته شده است. تخریب یا اتلاف یا آلوده سازی محیط زیست بنا به ادله فقهی زیادی همچون آیه های قرآن، روایت ها، قاعده اتلاف، قاعده لاضرر، دلیل عقل، سیره عقلا و ... منتفی بوده و انسان موظف به حفظ محیط زیست و تامین سلامت محیط زیست می باشد. (محمد زاده رهنی، ۱۳۸۹؛ ۲۳)

از نظر حقوق خصوصی و قانون مدنی و قوانین تجارت نیز می تواند برای انسان حق بر محیط زیست قایل شد. طبق ماده ۹۵۹ ق.م. "هیچ کس نمی تواند بطور کلی حق تمتع و یا حق اجراء تمام یا قسمتی از حقوق مدنی را از خود سلب کند" بهره برداری از طبیعت حق انسان است و یکی از مصادیق حقوق مدنی انسان می باشد. اما تحت شرایطی م تواند این حق را از خود سلب کند (رهپیک، ۱۳۹۰؛ ۹۰)

حق دسترسی به طبیعت یا آزادی گشت و گذار به حق عموم مردم یک کشور به دسترسی به اماکن طبیعی کشور، چه خصوصی چه عمومی، برای تفریح و گردش می گویند. اما این اعمال حق دارای معیارها و محدودیت هایی می باشد.

در حقوق تجارت نیز برخی از مشاغل با طبیعت عجین شده اند از جمله گردشگری، حمل و نقل دریایی و ...

حق برخورداری از محیط زیست سالم برای انسان در گرو توسعه پایدار می باشد، توسعه پایدار یکی از جلوه های کرامت انسانی محسوب می شود جامعه جهانی نیز در این مورد سکوت نکرده و اعلامیه های مختلفی از جمله اعلامیه استکهلم و اعلامیه ریو صادر شده ضمن اینکه قوانین داخلی کشورها نیز مباحث حقوق زیست محیطی را رصد می کنند (محمد زاده لاریجانی، ۱۳۹۱؛ ۱۷)

بنابراین حفظ محیط زیست، پاسخ به یکی از نیازهای امروز جامعه برای نگاهداری بیشتر از محیط زیست و رعایت حقوق عمومی است و تخریب محیط زیست معلول نابرابری های اجتماعی و استفاده های غلط از طبیعت و یکی از عوامل تضییع حقوق انسانها محسوب می شود. (افتخار جهرم، ۱۳۸۲؛ ۶۷)

این پایان نامه با روش تحلیلی و توصیفی در پی پاسخ به این سوالات است: منظور از حق در محیط زیست چیست؟ دیدگاه فقه و فقها در مورد اعمال حق در محیط زیست چیست؟ رویکرد حقوق خصوصی در رابطه با محیط زیست و امکان استفاده از آن چگونه است؟ جایگاه محیط زیست در فقه همان جایگاهی است که در قوانین داخلی یا حقوق خصوصی وجود دارد؟

ب: پیشینه تحقیق

در مورد موضوع فوق کتاب مستقلی با این عنوان وجود ندارد اما منابع زیر نزدیک به موضوع می باشند

۱- سلیمانی، راعی، واعظی (۱۳۹۵) در مقاله شان با عنوان: «مبانی حق بر محیط زیست در فقه امامیه» چنین آورده اند: «حق بر محیط زیست بحث نوپدایی در ادبیات حقوق بشری و اصطلاحی می باشد برای تبیین حق همگان در بهره‌برداری از محیط زیست که در آن جامعه بشری و محیط زیست طرف تکلیف هستند که برای دستیابی و شناسایی این حق از روش توصیفی تحلیلی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق این است که ظرفیت‌های موجود در فقه به گونه‌ای است که بتوان به اثبات حق بر محیط زیست به عنوان حق جمعی پرداخت که هم قابل اقامه و هم قابل مطالبه است؛ به استناد ادله فقهی پذیرش نگاه امانت‌گونه به محیط زیست آثار متعددی از جمله تحقق مسئولیت مشترک در همگان نسبت به محیط زیست است. فقه امامیه در صیانت از محیط زیست از طریق حق‌انگاری از آموزه‌های زیادی برخوردار می باشد که در سایه مؤلفه‌های معنوی همچون رعایت عدالت و پرورش انسان‌های متعهد و توحیدمحور و معادباور محقق می‌گردد».

۲- واعظی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله شان با عنوان: «حق داشتن محیط زیست سالم در نسل سوم حقوق بشر» چنین آورده اند: «حق بر محیط زیست به عنوان یکی از اقلام حقوق بشر، یعنی داشتن محیط زیستی سالم همچون آزادی و برابری از حقوق بنیادین انسان‌ها است که دو موضوع اخیر در قالب نسل اول حقوق بشر، حقوق مدنی و سیاسی و نسل دوم حقوق بشر، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مطرح و حق داشتن محیط زیست سالم جزء مقوله سوم حقوق بشر (حقوق همبستگی) تلقی می شود در هر حال به مفهوم حقوق بشر زیست محیطی جلوه الزام آور حقوقی داده اند. شناسایی حق داشتن محیط زیست سالم به عنوان یکی از مصادیق حقوق همبستگی به دلیل ویژگی این حق است ویژگی برجسته حقوق همبستگی افزایش تعداد تابعان و واضعان حقوق و تکالیف بشری و تعمیم حق و تکلیف بین المللی به اشخاصی غیر از دولت هاست. این حق دارای بعد فردی و جمعی می باشد بهره مندی از محیط زیست سالم و بهداشتی ضمن آنکه حقی همگانی است بلکه رعایت آن نیز تکلیفی عام و همگانی محسوب می شود. بنابراین باید تلاش کرد تا با گسترش همکاری بین المللی و گذر از همکاری به همبستگی بین المللی، راه حلی جهانشمول برای محیط زیست را هموار ساخت و

از این رهگذر ضمن تضمین محیط زیستی سالم و مناسب برای فعالیت های انسانی و سعادت بشری زمینه استیفای واقعی حقوق بشر را فراهم نمود.»

۳-قدیر(۱۳۹۴) در مقاله اش باعنوان «حق بر محیط زیست از منظر حقوق بشر بین المللی و اسلام» چنین آورده است: «همواره طبیعت از مهم ترین ارکان حیات بشری است. از این رو، احترام به محیط زیست در همه ادوار تاریخی موردنظر بوده است. ابتدا در حقوق بین الملل معاصر سعی بر حمایت از محیط زیست شده که در قالب حقوق بین الملل محیط زیست تبلور یافته است اما عدم کفایت این حمایت و ضرورت حفاظت از محیط زیست برای انسان امروز و نسل های آینده، ایجاد پیوند میان محیط زیست و حقوق بشر مورد توجه قرار گرفت، زیرا حمایت قانونی از حقوق بشر می تواند وسیله ای جهت نیل به صیانت از محیط زیست باشد. از این رو، در چارچوب نسل سوم حقوق بشر حق جدیدی به نام حق بر محیط زیست در اسناد بین المللی حقوق بشری شکل گرفت که در آن محیط زیست به عنوان یک حق انسانی مطرح شده است. از منظر اسلام به عنوان یک دین جامع و کامل میان انسان و طبیعت رابطه وجود دارد. در تعالیم اسلامی طبیعت در اختیار انسان ها قرار گرفته تا از آن بهره برداری معقول کند و از اتلاف و نابودی آن خودداری نمایند. چنین حقی در قرآن کریم شناسایی شده و از جنبه های مختلفی به آن پرداخته شده است و توصیه شده که از طبیعت به عنوان امانتی الهی استفاده نمایند و حق آیندگان رعایت شود»

۴-امامی و همکاران(۱۳۹۷) در مقاله شان با عنوان: «حق بر محیط زیست سالم در پرتو اصول فقهی و اخلاقی» چنین آورده اند: «امروزه گسترش علم و فناوری و به تبع آن صنعت، علی رغم اعطای آسایش و رفاه بر انسانها، تخریب، آلودگی و آسیب و ایجاد بحران های محیط زیست را به همراه داشته است محیطی که به مثابه بستر حیات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، لازمه تداوم حیات هر انسان است و به عنوان بستر زندگی بشر و ابزار تکامل وی، در گفتمان فقهی و اخلاقی قابلیت معقولی جهت پژوهش در راستای صیانت از آن بعنوان حق انسان و تکلیف جامعه بشری دارد در این راستا در جهت نیل به برخورداری از محیط زیست سالم و اهمیت آن دو رویکرد وجود دارد در رویکرد اول برای طبیعت به عنوان ودیعه ای الهی ارزش ذاتی قائل شده و خود طبیعت مورد بحث است لیکن در رویکرد دوم لزوم حفظ طبیعت بعنوان ابزاری جهت استفاده نوع بشر مطرح می باشد که در این مقاله نگارندگان ضمن اعتقاد به رویکرد اول درصدد تبیین نظامنامه اخلاق محیط زیستی با تاکید بر آموزه های فقهی و اخلاقی در راستای صیانت از آن بعنوان حق بنیادین بشری می باشند»

۵-مشهدی، کشاورز(۱۳۹۸) در مقاله شان با عنوان: «تأملی بر مبانی فلسفی حق بر محیط زیست سالم» چنین آورده است: «مبانی فلسفی حق بر محیط زیست از سه مفهوم ارزش، منفعت و نیاز سرچشمه می گیرد. اینکه نیاز

انسان به محیط زیست سالم یا منافع جوامع انسانی و یا تنها ارزش‌مداری فرد انسان مبنای حق برخورداری از محیط زیست سالم است دیدگاه‌های متفاوتی را مطرح نموده است. این حق به عنوان یکی از مصادیق نسل سوم حقوق بشر در قالب اسناد بین‌المللی نظیر اعلامیه استکهلم، اعلامیه ریو، طرح میثاق نسل سوم حقوق بشر مورد شناسایی قرار گرفته است. حقی که در آن جامعه از آن جهت که جامعه است و نه اشخاص به طور منفرد، صاحب حق می‌شود. ولی از آنجا که جامعه واقعی متافیزیکی است و حقوق بشر بر عللی روان‌شناختی (نظیر خودآگاهی و اراده آزاد) متکی است، در نهایت این افراد هستند که به دلیل عضویت در جامعه و نه به مناسبت فردیتشان، صاحب حق بر محیط زیست سالم تلقی می‌شوند. آثاری از هر سه نظریه فوق را می‌توان در اعلامیه‌های ارزشی زیست محیطی از جمله اعلامیه استکهلم مشاهده نمود».

۶- خسروی (۱۳۹۵) در مقاله اش با عنوان «حق بر محیط زیست سالم در پرتو حکمرانی مطلوب» چنین آورده است: «صیانت از محیط زیست سالم به عنوان یکی از حق‌های بنیادین بشر، از جمله تکالیف عمده دولت در جامعه محسوب می‌شود. کارکردهای دولت‌های امروزی، متأثر از اندیشه‌های حاکمیت مردم، تضمین حقوق بشر، رفاه اجتماعی و ایده حکمرانی مطلوب با رویکرد توسعه پایدار می‌باشد، بر این اساس هدف اساسی مقاله، بررسی تأثیر شاخصه‌های حکمرانی مطلوب در تضمین حق به محیط زیست سالم می‌باشد. مقاله با رویکرد توصیفی - تحلیلی، مفهوم و مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب، ارتباط حق به محیط زیست سالم با حقوق بشر، تأثیرگذاری شاخصه‌های حکمرانی مطلوب در تضمین محیط زیست سالم، سلامتی انسان، بهره‌مندی کارآمد از مواهب طبیعت، جبران خسارات زیست محیطی را بررسی می‌نماید.»

۷- عالمپور (۱۳۹۵) در کتابش با عنوان «مبانی کارآفرینی در صنعت دریایی» چنین آورده است: «حق داشتن شغل برای هر فردی مهم است توسعه کسب‌وکار یکی از پیش‌نیازهای توسعه یافتگی اقتصادی است بر همین اساس و به سبب نیاز به ترویج فرهنگ کسب و کار در سطح جامعه علمی کشور ایجاد بسترهای کسب و کار دریایی مفید است. در وضعیت فعلی جامعه علمی کشور بیش از پیش نیازمند هدایت تخصصی است تا دانش‌آموختگان حوزه‌های مهندسی بتوانند با استفاده از توانایی‌ها و ظرفیت‌های خود نسبت به توسعه کسب‌وکارهای نوین اهتمام بورزند»

ت: سوالات تحقیق

سوال اصلی

۱- جایگاه حق بر محیط زیست در فقه و حقوق خصوصی چگونه است؟

سوالات فرعی

۱- منظور از حق بر محیط زیست چیست؟

۲- جایگاه حق بر محیط زیست در فقه چگونه است؟

۳- جایگاه حق بر محیط زیست در حقوق خصوصی چگونه است؟

پ: اهداف تحقیق

هدف اصلی

۱- بررسی جایگاه حق بر محیط زیست در فقه و حقوق خصوصی.

سوالات فرعی

۱- بررسی مفهوم حق بر محیط زیست .

۲- بررسی جایگاه حق بر محیط زیست در فقه .

۳- بررسی جایگاه حق بر محیط زیست در حقوق خصوصی .

ج: فرضیه های تحقیق

این پایان نامه از طریق سامان دهی سوالات مورد بررسی قرار گرفته لذا فرضه به کارنرفته است.

ح: نوآوری تحقیق

حق از جمله مباحثی است که فقط مختص انسانها نیست. بلکه سایر آفریده های خداوند نیز از حق برخوردارند هر چند مانند انسان اهلیت استیفا یا تمتع را نداشته باشند، ولی در هر حال حقوق مخصوص به خود را دارند. بسیاری از آفریده های خداوند در محیط طبیعی مانند دریا، جنگل، کوه و... زندگی می کنند که این مکان محل زندگی یا به عبارتی محل سکنی آنها محسوب می شود که این حقوق و امثال آن تبیین کننده فلسفه حق موجودات زنده غیر انسان بر محیط زیست است.

انسان به عنوان اشرف مخلوقات حق دارد از محیط زیست استفاده کند و در عمل نیز بسیاری از نیازهای روحی و حتی مادی انسان ها از محیط زیست تامین می شود برای داشتن محیط زیست سالم که حق همه افراد

است یک سری اقداماتی لازم است که باید انجام شود تا تمام موجودات از حقی که در محیط زیست دارند برخوردار شوند.

با توجه به اینکه تمام ریشه مباحث و حقوقو حق را می توان در فقه یافت لذا مطالعه حق بر محیط زیست از منظر فقهی ما را در راستای آشنایی با این حقوق و تشخیص مبانی و اصول حاکم بر آن رهنمون خواهد شد.

از طرفی امروزه با توجه به نقش و اهمیت محیط زیست و حقوق حاکم بر آن در حقوق خصوصی از جمله: حقوق تجارت، حقوق مدنی و ... نیز دارای جایگاهی خاص است که می توان با قراردادها و ماده ق.م اهمیت اعمال حق در محیط زیست را درک کرد

خ: روش تحقیق

تحلیلی و توصیفی

چ: سامان دهی تحقیق

این پایان نامه از یک قسمت کلیات و سه فصل تشکیل شده است.

فصل اول با عنوان: «مفاهیم، اصول، تاریخچه»

فصل دوم با عنوان: «حق بر محیط زیست در فقه»

فصل سوم با عنوان: «حق بر محیط زیست در حقوق خصوصی»

فصل اول: مفاهیم، اصول، تاریخچه